

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ЗВО

PECULIARITIES OF SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті розглядаються особливості науково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкових класів в умовах ЗВО. У процесі дослідження розкрито поняття «дослідницька діяльність студентів», проаналізовано завдання дослідницької діяльності, основні напрями наукових досліджень майбутніх учителів початкових класів в умовах ЗВО, запропоновано методичні матеріали для правильного розуміння та адекватного опису наукового апарату курсової та випускної кваліфікаційної роботи. У статті наголошується, що необхідність у дослідницькій спрямованості професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів зумовлена низкою обставин: орієнтація сучасної парадигми освіти на функціонування в ній педагога нового типу, здатного до нестандартних рішень; необхідність забезпечення адаптації освітнього процесу до запитів та потреб особистості учня, можливостей її саморозкриття; вимога постійного пошуку нетрадиційних форм організації та технології навчання і виховання, що відповідають різним типам освітніх закладів. У процесі дослідження розкрито цілі та завдання, що стоять перед науково-дослідною роботою майбутніх вчителів початкових класів в умовах ЗВО; описано основні види наукових досліджень, принципи, методи та підходи до їх організації. Запропоновано матеріали для допомоги майбутнім учителям початкових класів під час проведення ними наукових досліджень в умовах ЗВО. Розкрито методи наукового дослідження, з якими необхідно ознайомити майбутніх учителів початкових класів для успішного провадження ними науково-дослідної роботи в умовах ЗВО. Особливу увагу приділено науковому апарату дослідження: розкрито зміст понять «актуальність», «об'єкт та предмет дослідження», «проблема дослідження», «мета та завдання дослідження», «гіпотеза», «наукова новизна», «теоретична та практична значимість». Для допомоги майбутнім учителям початкових класів пропонуються зразки опису наукового апарату дослідження, наводяться приклади використання мовних засобів, за допомогою яких розкривається зміст наукових понять, що використовуються у курсовій та випускній кваліфікаційній роботі з актуальних проблем педагогіки.

Ключові слова: науково-дослідна робота, ЗВО, студенти, майбутні вчителі початкових класів, курсова робота, випускна кваліфікаційна робота, науковий апарат дослідження.

The article examines the peculiarities of the scientific research activity of future primary school teachers in the conditions of higher educational institutions. In the process of the study, the concept of «student research activity» was revealed, the task of research activity, the main directions of scientific research of future primary school teachers in the conditions of higher education institutions were analyzed, methodical materials were proposed for the correct understanding and adequate description of the scientific apparatus of coursework and final qualification work. The article emphasizes that the need for a research orientation of the professional training of future primary school teachers is due to a number of circumstances: the orientation of the modern educational paradigm to the functioning of a new type of teacher capable of non-standard solutions; the need to ensure the adaptation of the educational process to the requests and needs of the student's personality, opportunities for self-disclosure; the requirement of a constant search for non-traditional forms of organization and technologies of learning and education that correspond to different types of educational institutions. In the process of the research, the goals and tasks facing the research work of future primary school teachers in the conditions of higher educational institutions were revealed; the main types of scientific research, principles, methods and approaches to their organization are described. Materials are offered to help future primary school teachers during their scientific research in the conditions of higher educational institutions. The methods of scientific research with which it is necessary to familiarize future teachers of primary classes in order to successfully carry out scientific research work in the conditions of higher educational institutions are disclosed. Special attention is paid to the scientific apparatus of research: the meaning of the concepts «relevance», «object and subject of research», «problem of research», «goal and task of research», «hypothesis», «scientific novelty», «heoretical and practical significance» is revealed. To help future primary school teachers, samples of the description of the scientific apparatus of research are offered, examples of the use of language tools are given, with the help of which the content of scientific concepts used in course and final qualification papers on current problems of pedagogy is revealed.

Key words: research work, higher education, students, future primary school teachers, course work, final qualification work, scientific apparatus of research.

УДК 378:001.891]:373.3.011.3-051
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.33>

Небитова І.А.,
доктор філософії,
доцент кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з найважливіших завдань вищої школи є підготовка фахівців, здатних безперервно поповнювати та поглиблювати свої знання, підвищувати теоретичний та професійний

рівень, творчо підходити до вирішення проблем, що виникають.

У сучасних умовах якість освіти в педагогічному ЗВО визначається новим розумінням освіченості – розвиненості різноманітних здібностей

системного характеру, серед яких на перше місце виходить здатність до дослідницької діяльності, яка необхідна для пізнання учня. Досягнення необхідного рівня освіченості – інтегративного показника якості освіти – висуває завдання щодо залучення майбутніх учителів початкових класів до наукової діяльності.

Для активізації наукової роботи майбутніх учителів початкових класів у ЗВО створюються студентські наукові товариства, проводяться науково-практичні конференції, конкурси та олімпіади, видаються студентські наукові журнали, спрямовані на підвищення публікаційної активності студентів. Особливим видом наукових досліджень студентів (майбутніх учителів початкових класів) виступають курсові та випускні кваліфікаційні роботи [6]. У результаті проведення науково-дослідної роботи у ЗВО майбутній учитель початкових класів опановує професійними та загальнонауковими знаннями, вміннями та навичками організації і здійснення науково-дослідної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема організації науково-дослідної роботи майбутніх учителів в умовах ЗВО завжди викликала інтерес науковців. Так, у дослідженнях Т. Артемчук наведено методiku організації науково-дослідної роботи студентів. Наукові здобутки В. Гриньової стосуються підготовки курсової роботи з педагогіки майбутніми учителями початкових класів. У навчально-методичному посібнику Т. Довженко, І. Небитової та В. Шищенко представлено процедуру підготовки, вимоги до змісту та оформлення випускної кваліфікаційної роботи за спеціальністю 013 – Початкова освіта. У дослідженнях Н. Стаднік, А. Клочко, А. Лукіянчук, Н. Бодрик наведено опорно-інструктивні матеріали до написання та захисту курсової роботи. Наукові праці В. Сидоренко та П. Дмитренко стосуються загальних основ наукових досліджень. Методичні рекомендації А. Філінюк та А. Трембіцького висвітлюють особливості наукової роботи студентів і магістрантів усіх спеціальностей і форм навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У рамках реалізації державних стандартів [4] дедалі більшої актуальності набуває модель професійного розвитку майбутнього фахівця, що орієнтована на прогнозування та облік майбутніх змін. Відповідно до цієї моделі основний акцент у підготовці фахівця робиться на становлення вміння «вийти» за межі безперервного потоку повсякденної практики; бачити, усвідомлювати та оцінювати різні проблеми, конструктивно вирішувати їх відповідно до своїх ціннісних орієнтацій, розглядати будь-які труднощі як мотивацію до подальшого розвитку.

Вирішення цих завдань здійснюється в освітньому процесі ЗВО та в організації

науково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Слід зазначити, що у сучасному ЗВО ці відносно самостійні процеси дедалі більше зближуються і інтегруються. Освітній процес починає набувати рис наукового пошуку: на зміну репродуктивної діяльності викладача та студента приходить частково-пошукова та власне – дослідницька. Зараз дослідницька діяльність студентів (майбутніх учителів початкових класів) наближається до потреб практики та виконує функцію професійної підготовки, тому потребує детального обґрунтування.

Мета статті. Метою даної роботи є обґрунтування важливості науково-дослідної роботи у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів та розкриття змісту понять, що становлять науковий апарат дослідження.

Виклад основного матеріалу. Необхідність у дослідницькій спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів обумовлена низкою обставин:

- 1) орієнтація сучасної парадигми освіти на функціонування у ній педагога нового типу, здатного до нестандартних рішень;
- 2) необхідність забезпечення адаптації освітнього процесу до запитів та потреб особистості учня, можливостей її саморозкриття;
- 3) вимога постійного пошуку нетрадиційних форм організації та технологій навчання і виховання, що відповідають різним типам освітніх закладів.

Науково-дослідна робота майбутніх учителів початкових класів в умовах ЗВО є одним із найважливіших засобів підвищення якості професійної підготовки фахівців, здатних вирішувати завдання сучасної загальноосвітньої школи та ЗВО, передбачати перспективи їх розвитку. Ці якості майбутній фахівець може придбати лише за органічного поєднання навчання з науково-дослідною діяльністю. Наукова робота є не доповненням до навчального процесу, а його обов'язковою складовою, оскільки розвиток наукових досліджень змінює не лише вимоги до рівня знань майбутніх фахівців, а й власне процес навчання та його структуру у вищій школі, підвищуючи рівень підготовленості майбутніх учителів початкових класів, їх творчий, практичний світогляд [1].

Основними завданнями дослідницької діяльності студентів (майбутніх учителів початкових класів) є [7]:

- 1) надання допомоги у оволодінні професією;
- 2) розвиток творчого мислення та ініціативи у вирішенні практичних завдань;
- 3) розвиток схильності до дослідницької діяльності та формування дослідницьких навичок;
- 4) розширення теоретичного кругозору та наукової ерудиції;
- 5) оволодіння методами наукового пізнання;

б) формування навичок роботи з науковою літературою.

Поняття «дослідницька діяльність студентів» включає два взаємопов'язані елементи:

- навчання студентів елементам дослідницької праці, прищеплення їм навичок цієї роботи;
- наукові дослідження, які проводяться під керівництвом викладачів.

Виходячи з цього, в системі науково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкових класів в умовах ЗВО виділяється три напрямки:

- 1) науково-дослідна діяльність, вбудована в освітній процес;
- 2) науково-дослідницька діяльність, яка доповнює освітній процес;
- 3) науково-дослідна діяльність, паралельна освітньому процесу.

Слід зазначити, що для успішного проведення наукового дослідження важливо правильно вибрати методологічну основу та методи наукового дослідження. При цьому слід пояснити майбутнім учителям початкових класів, що таке методологія науки та методи наукового дослідження. Методологічну основу наукового дослідження складають філософські вчення та положення (про пізнання, загальний зв'язок та взаємозумовленість явищ, про взаємозв'язок теорії та практики тощо); основні концепції, положення та підходи педагогічної науки. Методи наукового дослідження – це методи досягнення результатів наукового дослідження. Традиційно у педагогічній науці виділяють три групи методів: теоретичні (вивчення літератури з теми дослідження, загальнонаукові методи – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо); емпіричні методи (спостереження, анкетування, тестування, бесіда, педагогічний експеримент); статистичні (методи якісної та кількісної обробки експериментальних даних, методи математичної статистики) [5].

Серед підходів, найбільш популярних у сучасних педагогічних дослідженнях, можна виокремити системно-діяльнісний, особистісно-орієнтований, компетентнісний, аксіологічний.

Науковий апарат курсової та випускної кваліфікаційної роботи може бути представлений у повному обсязі (актуальність дослідження, ступінь розробленості проблеми, протиріччя, проблема дослідження, мета, об'єкт та предмет дослідження, гіпотеза, завдання, теоретико-методологічна основа, методи дослідження, експериментальна база дослідження, наукова новизна, теоретична та практична значимість, апробація результатів дослідження, відомості про структуру роботи) або із зазначенням основних складових (актуальність, мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, завдання, теоретико-методологічна основа, методи дослідження, експериментальна база дослідження, наукова новизна, теоретична та

практична значимість, відомості про структуру роботи). Положення, які виносяться на захист, зазвичай не формулюються, але вони відображені в гіпотезі, тому науково обґрунтовуються в тексті роботи та зазначаються у висновках [2].

Зупинимось більш детально на змісті основних положень наукового апарату, які викликають труднощі у дослідників-початківців: актуальності, об'єкті, предметі, меті, завданнях, методах наукового дослідження, гіпотезі, теоретичній та практичній значущості дослідження.

Чим же зумовлені актуальність дослідження та вибір теми? Відповіді можуть бути різними залежно від причин, що породили проблему.

Наприклад, вимогами суспільства та держави, що висувуються до сучасної освіти (навчання, виховання, позакласної діяльності тощо). Необхідністю вдосконалення процесу навчання, виховання, розвитку особистості, самостійності учнів тощо. Недостатньою розробленістю проблеми дослідження.

Об'єкт дослідження – процес навчання на уроках української мови, процес виховання тощо. Предмет дослідження – педагогічні умови формування, розвитку, навчання, або процес навчання, виховання, організований із певними педагогічними засобами, або з використанням певних видів роботи, технологій, методів та прийомів навчання, або з опорою на конкретні принципи навчання тощо [3].

Мета дослідження формулюється з використанням дієслів наказового способу: вивчити (наприклад, літературу з теми дослідження); науково обґрунтувати (на основі вивченої літератури); виявити особливості (закономірності, тенденції); розробити (модель, уроки, вправи, завдання); апробувати, перевірити ефективність (наприклад, розробленого дидактичного матеріалу під час педагогічної практики у школі) тощо.

Завдання дослідження впливають із мети, предмета та гіпотези дослідження і можуть бути сформульовані наступним чином:

1. Вивчити психолого-педагогічну, науково-методичну та лінгвістичну літературу з проблеми дослідження та визначити педагогічні умови успішного формування, навчання, розвитку...

2. Виявити особливості процесу навчання, психолого-педагогічні особливості розвитку особистості учнів, впливу (визначених умов) на підвищення ефективності ...

3. Розробити завдання (вправи, конспекти уроків та позакласних заходів тощо) для формування умінь та навичок ... на основі ... із застосуванням ...

4. Перевірити ефективність розроблених методичних матеріалів (уроків, завдань, вправ тощо) в освітньому процесі початкової школи (під час педагогічної практики у школі).

Гіпотеза дослідження – наукове припущення, що містить певні умови успішності реалізації наукової ідеї. Гіпотеза в студентському дослідженні може бути сформульована без конкретизації педагогічних умов, наприклад: застосування різних видів самостійної роботи на уроках української мови на основі текстового підходу формує в учнів універсальні навчальні пізнавальні дії та вміння застосовувати їх на практиці. Або: використання дидактичної гри під час вивчення теми «Іменник» сприяє мотивації та підвищенню інтересу до вивчення української мови у молодших школярів [2].

Про методи наукового дослідження та його теоретико-методологічну основу зазначено вище, тому майбутнім вчителям початкових класів слід пам'ятати, що їх вибір також має узгоджуватися з предметом, метою, гіпотезою та завданнями дослідження.

Досить часто у майбутніх учителів початкових класів виникають труднощі щодо наукової новизни і теоретичної значущості дослідження. Справді, більшість студентських наукових праць виконуються на описовому рівні, що цілком природно для майбутніх бакалаврів та магістрів. Однак навіть у такому дослідженні є наукова новизна. Вона може полягати в комплексному підході до вирішення завдань навчання та виховання молодших школярів, у науковому (теоретичному та експериментальному) обґрунтуванні висунутих педагогічних умов, у розробці нового змісту відомих педагогічних технологій, у доказі ефективності запропонованих методів, прийомів та засобів навчання тощо. Наприклад: у результаті вивчення та аналізу науково-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження виявлено особливості використання текстового підходу (особисто-орієнтованого, діяльнісного тощо), що дозволили розробити методику вивчення іменника на уроках української мови у 4 класі.

Практична значимість педагогічного дослідження визначається тим, що положення та висновки, які містяться в роботі, сприяють формуванню умінь і навичок, підвищенню рівня знань майбутніх вчителів початкових класів, їх інтересу до вивчення предмета; тим, що матеріали дослідження можуть бути використані вчителями та студентами-практикантами в освітньому процесі школи. Якщо у студентів (майбутніх учителів початкових класів) є публікації та виступи з доповідями

на науково-практичних конференціях, то це теж потрібно відобразити у роботі в апробації результатів дослідження [2].

Висновки. Отже, науково-дослідна робота займає значне місце у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів в умовах ЗВО. Вона проводиться на всіх етапах навчання, використовуючи предметні, метапредметні та особистісні результати навчання. Разом з тим наукові дослідження майбутніх вчителів початкових класів не завжди відповідають вимогам, отже, необхідно використовувати потенційні можливості кожної навчальної дисципліни, всіх видів практики та позааудиторної роботи для активізації науково-дослідної роботи майбутніх учителів початкових класів в умовах ЗВО. Основним засобом при цьому виступає самостійна робота (відтворювальна, реконструктивно-варіативна, евристична, творча), у процесі виконання якої майбутні вчителі початкових класів вчаться працювати з науковою та навчальною літературою, аналізувати та інтерпретувати теоретичний матеріал та створювати на його основі власний творчий продукт.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артемчук Т. та інші. Методика організації науково-дослідної роботи. К. Форум, 2000. 270 с.
2. Випускна кваліфікаційна робота: підготовка, оформлення, захист : (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 – Початкова освіта): навчально-методичний посібник / за ред. Т.О. Довженко. Харків: ХНПУ. Видавництво МОНОГРАФ, 2021. 46 с.
3. Гриньова В. Курсова робота з педагогіки: підготовка, оформлення, захист (для напрямів підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта», 6.010102 «Початкова освіта»). Навчально-методичний посібник. Харків. «Смугаста типографія». 2016. 108 с.
4. Державні стандарти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення 25.09.2024).
5. Опорно-інструктивні матеріали до написання та захисту курсової роботи. Метод. посіб. Н Стаднік, А. Клочко, А. Лукіяничук, Н. Бодрик. Біла Церква, 2014. 52 с.
6. Сидоренко В., Дмитренко П. Основи наукових досліджень. К., 2000. 259 с.
7. Філінюк А., Трембіцький А. Наукова робота студента : методичні рекомендації для студентів і магістрантів усіх спеціальностей і форм навчання. Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. 75 с.